

УДК 343.988

Джу́жа А. О. – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0842-7415>

Стратова віктимізація та роль поліції в запобіганні їй

Світ навколо нас змінюється з безпрецедентною швидкістю. Традиційні концепції суспільства оспорується, і чимало людей, зрозуміло, відчуває відсутність безпеки та навіть загрозу.

Шваб К. М., засновник Всесвітнього економічного форуму в Давосі

Метою статті є порівняльний аналіз закономірностей взаємозв'язку процесів соціальної стратифікації та процесів віктимізації населення, а також застосування системи віктимологічного запобігання злочинам у контексті соціальної стратифікації, що вимагає постійного вивчення індикаторів індивідуального способу життя й основної діяльності індивіда та на якій ґрунтується віктимізація різних соціальних груп, а також актуальність застосовування універсальних методик, які надають можливість забезпечувати збирання придатних до порівняння показників криміногенної віктимності соціальних груп в Україні та зарубіжних країнах. **Висновки.** Ефективність використання віктимологічних закономірностей у практичній діяльності поліції залежить, насамперед, від повноти та своєчасності виявлення найбільш віктимних категорій громадян, а також урахування мотивів, мети та спрямованості їхньої поведінки, особистісних характеристик, віктимологічних факторів і ситуацій, що формують їхню віктимну поведінку й обумовлюють вчинення щодо них злочинів. Для розвитку віктимологічної теорії кримінологічної науки й удосконалення відповідної віктимологічної практики запобігання злочинам вагоме значення мають дослідження щодо залежності віктимізації від стратифікації населення.

Ключові слова: соціальна стратифікація; стратова приналежність; стратифікація суспільства; стратова віктимізація; віктимізація населення; соціальні групи.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення вкрай перспективним є порівняльний аналіз того, як виявляються в Україні та країнах Західної Європи, США й Канаді закономірності взаємозв'язку процесів соціальної стратифікації і процесів віктимізації населення.

Заходи з девіктимізації потерпілих є невід'ємною частиною системи віктимологічної профілактики та спрямовані на усунення негативних наслідків вчиненого злочину.

Розбіжності в ступені віктимності, обумовлені стративною приналежністю особи, усувають шляхом реалізації комплексу заходів щодо віктимологічного впливу, орієнтованого на нейтралізацію тих елементів способу життя й діяльності особи, які можуть провокувати спрямовані проти її інтересів дії кримінального характеру.

Можна констатувати наявність певних якісних відмінностей у комплексі звичайних повсякденних дій і способу життя для різних соціальних груп. Необхідно виокремити ті з них, які пов'язані з найвищим ступенем кримінальної загрози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти стративної віктимізації та запобігання віктимізації соціальних страт досліджено в працях таких учених: Ю. М. Антоняна, М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. С. Батиргарєєвої, Т. В. Варчук, К. В. Вишневецького, Г. Гентіа, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, Г. Гросса, О. М. Гуміна, І. М. Даньшина, Т. А. Денисової, О. М. Джуґі, А. І. Долгової, О. О. Дудорова, В. І. Задорожного, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. Є. Квашиса, О. М. Костенка, Н. Ф. Кузнецової, О. Г. Кулика, І. П. Лановенка, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, В. С. Мінської, Є. М. Моїсєєва, Ю. В. Орлова, В. І. Полубинського, В. Я. Рибальської, Д. В. Рівмана, В. О. Тулякова, А. Фаттаха, І. Я. Фойницького, Л. В. Франка, В. Є. Христенко, В. І. Шакуна, Г. Й. Шнайдера, О. М. Юрченка, А. М. Яценка та ін.

Водночас питання вдосконалення запобігання віктимізації соціальних страт щодня потребує доопрацювання й удосконалення. Саме тому тема нашого дослідження є актуальною.

Метою статті є порівняльний аналіз закономірностей взаємозв'язку процесів соціальної стратифікації та процесів віктимізації населення, а також застосування системи віктимологічного запобігання злочинам з урахуванням соціальної стратифікації, що вимагає постійного вивчення індикаторів індивідуального способу життя та основної діяльності індивіда, на якій ґрунтується віктимізація різних соціальних груп, а також актуальність застосовування універсальних методик, які надають можливість забезпечувати збирання придатних до порівняння показників криміногенної віктимності соціальних груп в Україні та зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Серед державних органів, з якими віктимологічні організації здійснюють систематичну взаємодію, центральне місце посідає поліція. Можна виокремити деякі країни, у яких віктимологія розвивається найбільш інтенсивно (наприклад, США, Німеччина, Канада, Швейцарія, Японія, Італія), активно розробляють не тільки теоретичні

проблеми віктимології, а й практичні аспекти віктимологічного наряду запобігання правопорушенням [1].

Так, наукові центри в низці університетів США здійснюють дослідження різних показників віктимізації населення й організовують спеціальні віктимологічні клініки.

У навчальних закладах поліції Німеччини викладають спеціальний курс з основ віктимології, читають лекції та провадять семінари щодо застосування положень цього курсу в поліцейській практиці.

Сталий розвиток віктимологія дістала в Японії, де віктимологічними дослідженнями займаються комплексний науково-дослідний інститут і науково-дослідний інститут поліції, які мають спеціальні лабораторії психології, виховної роботи, вивчають особистість і поведінку потерпілих, шкоду, завдану їм, форми стосунків жертви з правопорушником. Періодично проводять міжнародні семінари, симпозиуми, конгреси. Повсякчас удосконалюють законодавство про кримінально-правовий захист жертв злочинів і надання їм допомоги.

Аналіз різних концептуальних поглядів на віктимологічне запобігання [2, с. 17] як соціальне управління в умовах трансформації суспільства засвідчує, що в країнах Західної Європи та США надають перевагу м'якому регуляційному впливу суб'єкта управління на об'єкт.

Важливою функцією віктимологічного запобігання стає підтримання в суспільстві необхідного співвідношення між неминучими процесами криміналізації та декриміналізації, які зумовлені об'єктивними причинами. Це означає, що в запобіжній діяльності мають існувати зони соціальної самоорганізації, які не зазнають безпосереднього впливу суб'єкта управління, є механізмом розвитку схильності суспільства до самоорганізації, соціального порядку до зміцнення законності.

Дослідження, здійснені як іноземними [3–5], так і вітчизняними вченими [6; 7] у межах віктимологічного наряду кримінології, переконливо засвідчили, що без урахування ролі жертви в ситуації правопорушення неможливо цілком зрозуміти причини й умови, що сприяють його вчиненню.

Злочинець, жертва і ситуація настільки тісно пов'язані між собою, що утворюють єдину систему, яка може існувати лише за наявності всіх компонентів.

Таким чином, відбулася істотна трансформація поглядів на аналіз причин злочинів, визначено, що вчинення злочину – динамічний процес, у якому може відбуватися досить інтенсивна взаємодія злочинця та його жертви, причому роль жертви під час кримінального контакту може бути дуже істотною.

На відміну від *кримінологічного запобігання*, основними суб'єктами якого є органи державної влади та, передусім, правоохоронні органи, головним суб'єктом *віктимологічного запобігання* є громадянське суспільство і його інститути, а основними методами – методи переконання, а методи примусу мінімізуються.

Об'єктами загального віктимологічного запобігання є віктимність та її види; віктимогенні фактори й ситуації, які формують віктимну поведінку, обумовлюють учинення злочину щодо конкретних осіб; віктимогенні групи населення, які схильні стати жертвами злочинів. У цьому разі необхідним є комплексний підхід різних органів державної влади та громадського самоврядування, а також спеціалізованих громадських організацій і об'єднань.

Центральною ланкою системи організації віктимологічних заходів є інститути громадянського суспільства (громадські та релігійні організації, органи місцевого самоврядування), які призначені:

- надавати моральну та матеріальну підтримку жертвам злочинів;

- здійснювати діяльність із захисту та представництва в органах влади, адвокатури, страхових компаніях інтересів жертв кримінальних злочинів, передусім у разі, якщо вони не здатні на це самі (хворі, інваліди, неадаптовані мігранти, діти та ін.);

- забезпечувати корекцію міжособистісних і групових відносин, що формуються в межах внутрішньостратових зв'язків або на певній території;

- розробити для кожної аудиторії (насамперед дитячої) навчальні курси прикладної віктимології, відповідно до регіональної та стратової специфіки, готувати інформацію віктимологічно характеру для висвітлення в засобах масової інформації;

- проводити систематичну роботу з віктимологічної пропаганди;

- у межах своєї компетенції здійснювати заходи щодо соціального захисту, соціальної реабілітації та ресоціалізації жертви.

Загальносоціальне запобігання віктимізації є єдиною системою соціально-економічних, політичних, правових, організаційних та інших заходів, яких уживають суспільство та держава в різних соціальних сферах, які власне не спрямовані на протидію злочинності.

Згідно з результатами дослідження, серед потерпілих майже третину становлять неповнолітні. До психологічних особливостей віку неповнолітніх належать такі: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на

ситуацію, що швидко змінюється через незавершеність морального формування, відставання психічного розвитку від фізичного, перевага у психічній діяльності процесів збудження над процесами гальмування, а інколи і просто фізична слабкість тощо, що зумовлюють становлення жертв злочинів цього віку. Під час розподілу потерпілих за ознакою статі з'ясовано, що частка чоловіків у їх структурі становить 51,9 %, жінок – 48,1 %, тобто структура потерпілих майже не відрізняється від структури населення країни [8, с. 44–45].

Порівняльний аналіз даних щодо потерпілих засвідчив, що жінки стають жертвами злочинів, учинених чоловіками, у 2,5 раза частіше, ніж злочинів, учинених жінками. Чоловіки потерпають від злочинів, учинених чоловіками, в 11 разів частіше, ніж від злочинів, учинених жінками. Ця зумовлена тим, що чоловіки вступають у значно ширше коло контактів. Зважаючи на меншу зайнятість у вільний від роботи час організацією побуту, вихованням дітей тощо, а також на те, що чоловіки частіше вживають алкогольні напої, наркотичні речовини тощо, вони частіше й легше заводять випадкові й сумнівні знайомства, що спричиняють інколи несподівані конфлікти.

Серед жертв, що постраждали від вияву кримінально-насильницької поведінки, жінки становлять 18 %, з них 89 % сприяли злочинному посяганням через свою віктимну поведінку. Кількість чоловіків, постраждалих від кримінального насильства, становить 82 %, причому поведінка, що сприяла вчиненню насильницького злочину, спостерігалася в 90 % випадків. Отже, тільки щодо 11 % жінок і 10 % чоловіків, постраждалих від фізичного насильства, було встановлено нейтральну поведінку [9; 10].

Чоловіки наділені переважно більшими можливостями до опору, ніж жінки, проте вони схильні вступати в ширші контакти, зазвичай нетривалі, а отже, їхня поведінка частіше набуває агресивного характеру, створює обстановку для заподіяння ними шкоди під час здійснення опору.

Дозвілля жінок здебільшого пов'язане з дітьми, хатньою роботою, тому вірогідність стати жертвою насильницького злочину в них нижча. Зокрема, за даними Департаменту юстиції США [11], чоловіки у 1,5–2 рази частіше, ніж жінки, можуть бути жертвою тяжкого злочину, проте жінки найбільш вірогідно стають жертвами насильства. З 1000 американців – 105, а з тієї самої кількості американок – лише 80 щорічно стають жертвами. Чоловіки в 2,5 раза частіше зазнають нападу за обтяжуючих обставин [12, с. 4]

За даними статистики, у Німеччині 2016 року серед упізнаних жертв убивства 48 % становили особи жіночої статі, а в разі вчинення розбою 37 % жертв були жінки та дівчата, а в злочинах, учинених на сексуальному підґрунті, жертвами були вже 91 % жінок і дівчат. Інші сучасні кримінологічні дані засвідчують, що у 10–15 % злочинів, учинених проти особи, одну з восьми жінок у США було зґвалтовано щонайменше раз у житті. Отже, у США було зґвалтовано понад 12 млн жінок. Сексуального насильства може зазнати будь-яка жінка незалежно від місця та часу [13].

Однак пропорційне співвідношення кількості чоловіків і жінок серед жертв змінюється залежно від виду злочину й місця його вчинення. Звісно, не можна однозначно стверджувати, хто частіше стає жертвами насильства. Це залежить від низки чинників – виду об'єкта насильницького посягання, типу насильника або жертви тощо. Проте тенденція тяжіє до збільшення кількості жертв-жінок. За отриманими даними вивчення всіх видів кримінально-насильницької поведінки (фізичного, економічного, сексуального та психологічного насильства) встановлено, що від усіх видів насильства здебільшого страждають жінки – понад 70 % [14].

Іншою важливою кримінологічною ознакою, що характеризує потерпілу особу, є *вік*. Згідно з твердженням А. Л. Репецької, понад половину потерпілих (51 %) становлять особи віком 25–45 років [15, с. 8]. Науковець О. Ю. Юрченко, поділяючи позицію А. Л. Репецької, зауважує, що найчастіше зазнають шкоди від злочинних дій чоловіки віком від 26 до 46 років – 67 % [16, с. 158].

Наступною соціально-демографічною ознакою, на якій слід акцентувати увагу, є *освітній рівень* жертв злочинів. Найвищий індекс віктимізації виявлено серед осіб із початковою та незакінченою середньою освітою (53,7 %), а також серед осіб, які не мають освіти (46,3 %). Ступінь віктимізації залежить і від такого чинника, як значна відмінність в освітньому рівні подружньої пари. У разі союзу «неосвічений чоловік – освічена жінка», а також «освічений чоловік – неосвічена жінка» можливість стати жертвою підвищується (унаслідок низької культури спілкування й емоцій, невміння або небажання зазірнути у внутрішній світ іншої людини). Згідно з результатами дослідження А. Л. Репецької, потерпілі від тяжких насильницьких злочинів переважно (59 %) мали середню чи середню спеціальну освіту [15]. На підставі порівняльного аналізу даних виявлено певну закономірність: серед загальної кількості

постраждалих більшість жертв становлять особи, які мають середню та незакінчену середню освіту.

Науковець О. Ю. Юрченко зауважує, що понад 40 % потерпілих ніде не працювали або не навчалися, решта зайнята, переважно, у виробничій або сільськогосподарській сферах. Серед соціальних груп населення індекс віктимізації такий: серед робітників – 57,4 %, службовців – 31,0 %, селян – 11,6 % [16, с. 65].

Водночас, досліджуючи осіб, що стали жертвами насильницьких дій, ми виявили інші тенденції. Якщо врахувати, що значна частина жертв насильницьких злочинів – це особи працездатного віку, причому ті, які постраждали від фізичного насильства, були безробітними (61,8 %) або такими, що тимчасово не працюють (22,5 %), серед яких селяни (19,6 %) та робітники (16,3 %).

Низький соціальний рівень жертв злочинів пов'язаний, насамперед, з видом їх занять, що в сукупності зумовлює появу категорії осіб, яким притаманна ознака віктимності. Це малозабезпечені, безробітні люди. До цієї категорії, зокрема, слід зарахувати селян, студентів. Саме ці категорії осіб необхідно врахувати під час розроблення запобіжних заходів, спрямованих на запобігання злочинності.

Відсутність сім'ї та дітей дає людині певну свободу дій, знижує відчуття відповідальності за власну поведінку, що стає передумовою вчинення щодо неї злочину. Наявність дітей і стабільних сімейних стосунків є стримувальним чинником і для криміногенних, і для віктимних виявів. Для послідовного встановлення показників віктимізації та повної картини кримінологічної характеристики потерпілих від злочинних дій необхідний поглиблений аналіз сімейного статусу жертви.

Водночас для деяких сімейних пар сім'я не лише не є важливою перешкодою для кримінального насильства, а навпаки, кримінально-насильницька поведінка виявляється саме щодо одружених. Це засвідчують і результати анкетування, відповідно до яких 70,4 % респондентів стверджують, що насильство, зазвичай, виявляється в сімейному колі. Серед потерпілих майже половина постраждала від побутових злочинів. Згідно з даними статистики, кожний п'ятий убитий – родич убивці. Соціально-побутовий зв'язок потерпілих із зазіхачами тісніший у жінок. Злочини, що вчиняють на побутовому підґрунті, здебільшого трапляються у квартирно-двірних умовах.

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень, з погляду взаємин між злочинцем і жертвою, дало змогу виокремити шість видів соціальних зв'язків між учасниками насильницького конфлікту: шлюбні стосунки (зокрема проживання в цивільному

шлюбів), родинні зв'язки, сусідські взаємини, службові стосунки, випадкові знайомства, а також відсутність будь-яких зв'язків між жертвою та злочинцем, тобто сторонні особи [14].

Вектори розвитку українського суспільства початку XXI ст. формуються в силовому полі взаємного накладання двох основних чинників: а) наслідків демонтажу в 1990-ті роки соціалістичної моделі розвитку країни; б) впливу тих тенденцій сучасного суспільства, які прийнято позначати поняттям глобалізації. Дія першого фактора зумовили створення комплексу негативних процесів, які в перспективі розвитку суспільства є незворотними.

По-перше, це «стратифікаційний хаос», що виявився для більшості громадян у посиленні соціальної незахищеності, втраті соціальних орієнтирів, маргіналізації та десоціалізації особи. По-друге, стрімке зниження рівня життя населення, формування феномену хронічної бідності. По-третє, війна на Сході України та анексія АР Крим. По-четверте, політизація соціальних і міжетнічних конфліктів. По-п'яте, нівелювання традиційних морально-правових цінностей та ідеалів.

Зазначені й інші негативні процеси та явища за супутніх витрат державного управління призвели до зростання ступеня криміналізації суспільства, як наслідок – і рівня кримінальних загроз для населення, його інтенсивної віктимізації.

Протікають паралельно і під взаємним впливом із соціальними процесами світові процеси глобалізації, що призвели переважно до негативних наслідків. Останні, що втілюються у віктимізації населення, пов'язані: а) з аномізацією суспільства на рівні глибинних параметрів існування й відтворення соціуму; б) посиленням позицій організованої транснаціональної злочинності на рівні емпірично зафіксованих наслідків.

Унаслідок цього в 60-х роках ХХ ст. почалося інтенсивне становлення віктимології як порівняно самостійного наукового напрямку в межах кримінології. Ідеться не про віктимологію загалом, а про її кримінологічний напрям, що вивчає лише тих, хто став жертвою внаслідок учинення злочину.

Відносна самостійність кримінологічної віктимології зумовлена проблемами, які вона вивчає, тобто елементами предмета, які охоплюють особистісні характеристики потерпілих від злочинних посягань; їхні поведінкові характеристики до, під час і після вчинення злочину; віктимність як об'єктивну біофізіологічну та соціально-психологічну властивість потерпілих; віктимізацію як процес перетворення особи в жертву злочину; віктимогенні фактори, що сприяють становленню жертви злочину з урахуванням характеристики особи та її поведінки; відносини та зв'язки між жертвою і злочинцем; віктимологічне запобігання;

прогнозування віктимності й віктимізації; моделювання віктимогенних ситуацій. Така самостійність кримінологічної віктимології обумовлена не тільки елементами її предмета, а й специфічними завданнями та функціями [17, с. 24]. Її основним завданням є вивчення особи та поведінки потерпілого, дослідження віктимності, віктимізації і віктимогенних факторів, що дають змогу в новому контексті аналізувати злочинність, її причини, запобігання злочинам.

Також постала можливість більш якісно й ефективно розслідувати злочини, а також установлювати їх повну картину, об'єктивно оцінювати провину злочинця з урахуванням ролі особи та поведінки жертви злочину.

Тільки систематичний моніторинг сфер інформації протягом тривалого часу надає можливість скласти науково обґрунтовану картину віктимності соціальних статусів і своєчасно коригувати запобіжні заходи.

Слід здійснювати перехресні дослідження соціальних страт, розділених на дві базові категорії.

До першої категорії належать страти, виокремлені за соціально-економічним принципом (основний принцип стратифікації): багаті, заможні, середній клас, малозабезпечені, бідні, «соціальне дно». На вищому рівні постановки дослідницьких завдань їх можна було б доповнити дослідженнями процесів глобальної стратифікації.

До другої категорії належать страти, виокремлені за статеві-віковим принципом: жінки, чоловіки, діти, особи молодшого, середнього, похилого віку; страти з лабільною віктимністю, насамперед мігранти й вимушені переселенці, а також сексуальні меншини.

Лабільною може бути кримінальна віктимність, у формуванні якої визначальну роль відіграють соціальні чинники: становище в суспільстві; система суспільних відносин, що обумовлюють характер і способи взаємодії з представниками конкретних соціальних груп; рівень толерантності в суспільстві тощо [18].

У межах одного життєвого простору утворюється соціальне середовище, що охоплює різноманітні та конфронтаційні життєві світи. У зв'язку із цим кожен регіон, кожна країна змушені переосмислювати себе, своє місце у світі, шукати нові форми та способи колективної й індивідуальної ідентичності.

Рангова кореляція даних досліджень за першим і другим рівнями страт дає змогу скласти розгорнуту таблицю їхніх якісно-кількісних параметрів, які визначають характер стратової віктимності.

Основними слід вважати такі залежності:

- відсоток чоловіків і жінок, які є жертвами злочинних посягань, за кожною зі страт;
- аналогічні показники для кількості злочинців;
- відсоток осіб молодого та літнього віку, які є жертвами й злочинцями в кожній зі страт;
- ступінь відповідності стратової віктимності соціально-демографічній структурі регіону;
- присутність у регіоні мігрантів, вимушених переселенців, за своїм соціальним статусом близьких до представників цієї страти.

Додатковими можуть бути такі параметри, як залежність віктимності від пияцтва та наркоманії; родинних, сусідських стосунків між жертвою та злочинцем; кількістю посягань на незнайомих (знайомих) осіб тощо.

З-поміж параметрів, що характеризують навколишнє середовище або спосіб життя жертви, слід виокремити:

а) чинники, що зменшують ступінь віктимізації: тривалість проживання на одному місці, наявність власного житла;

б) чинники, що підвищують ступінь віктимізації: часта зміна місця мешкання, проживання в місті, здавання житла в оренду, факт розлучення, кількість малолітніх дітей, необхідність залишати будинок уночі у зв'язку з роботою, низький дохід, відсутність роботи, низький рівень освіти.

Аналіз характеристик кривдника стосувався відносин «жертва – кривдник», расової та етнічної приналежності кривдника, його статі й віку.

Характеристики інциденту охоплювали: тип правопорушення; наявність зброї; чи було вчинено групове насильство; чи перебував кривдник під дією речовин, що впливають на психіку. Аналіз наслідків інциденту припускав дані про розмір заподіяної шкоди, дії, учинені жертвою у відповідь на інцидент, факт інформування про нього поліції.

Загалом такі комплексні дослідження можуть становити передумову для побудови ефективної моделі віктимності представників етнічних меншин, що враховує специфіку їх ризиків і захисних факторів, різних культурних контекстів, особливостей гендерного характеру.

Не тільки негативне ставлення до етнічних меншин решти населення підвищує їх віктимність, а й власне факт спільного проживання соціальних груп, для яких характерні різні традиції, що формують спосіб життя і стереотипи поведінки. Мотивація поведінки, тип реакції на дії інших людей, навіть уявлення про норми ввічливості можуть стати чинником додаткової віктимізації.

З огляду на віктимологічну складову більшості злочинних посягань, виокремлюють такі тактичні напрями віктимологічного запобігання, що застосовує поліція:

- створення належної відомчої правової бази для якісного забезпечення віктимологічного запобігання;

- посилення взаємодії між органами й установами, на які покладено виконання заходів, спрямованих на запобігання злочинам;

- розроблення стійкої міжгалузевої моделі координації та співпраці поліції, громадян з державними та громадськими організаціями;

- створення відповідної інформаційної бази реальних і потенційних жертв злочинів;

- максимальне використання захисних можливостей потенційних жертв злочинів.

Висновки. Ефективність використання віктимологічних закономірностей у практичній діяльності поліції залежить, насамперед, від повноти та своєчасності виявлення найбільш віктимних категорій громадян у контексті мотивів, цілей і спрямованості їхньої поведінки, особистісних характеристик, а також віктимологічних факторів та ситуацій, що формують їхню віктимну поведінку й обумовлюють учинення щодо них злочинів.

До типових завдань програмування віктимологічного запобігання злочинам належать такі:

- 1) консолідація суб'єктів віктимологічного запобігання злочинам:

- а) обмін віктимологічною інформацією про запобігання злочинам;

- б) розроблення методик запобіжної діяльності злочинів;

- в) міжвідомчий обмін спеціалістами з метою підвищення рівня їхньої професійної підготовки;

- г) проведення науково-практичних конференцій з питань стратегії віктимологічного запобігання злочинам;

- 2) внесення пропозицій з удосконалення організаційних і правових засад віктимологічного запобігання злочинам органами державної влади:

- а) розроблення методик оцінювання віктимологічної ситуації;

- б) розроблення та впровадження заходів з підвищення ефективності суб'єктів віктимологічного запобігання злочинам;

- в) підготовка пропозицій щодо розроблення, змін і доповнень до нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинам;

- 3) розроблення та здійснення заходів віктимологічного запобігання злочинам:

- а) робота з віктимним населенням, надання необхідної допомоги жертвам;

б) рекомендації щодо організації роботи гуртків, секцій за місцем мешкання дітей;

в) використання засобів масової інформації в процесі реалізації програми віктимологічного запобігання злочинам;

4) контроль досягнення програмних результатів:

а) створення єдиної автоматизованої системи збирання й узагальнення віктимологічної інформації про поширені види злочинів;

б) контроль діяльності суб'єктів віктимологічного запобігання злочинам, оцінювання їх ефективності.

Основними заходами програми віктимологічного запобігання злочинам мають стати:

1) внесення пропозицій з удосконалення національного законодавства про компенсацію шкоди, завданої жертвам злочинів;

2) розвиток системи громадських організацій, волонтерських рухів, головним завданням яких є формування матеріальної, організаційної та наукової бази для компенсації соціальних наслідків віктимізації громадян і їх девіктимізації.

Формується та зміцнюється порівняно нова для кримінологічної науки проблема кримінологіко-віктимологічної стратифікації суспільства, яка потребує розв'язання на рівні як кримінологічної теорії, так і практики запобігання злочинам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Office for Victim of Crime-Research and statistics [Electronic resource]. – Access mode: https://ojp.gov/programs/research_stats.htm. – Title from the screen.
2. Романов В. В. Основы криминальной виктимологии : учеб. пособие / В. В. Романов. – Минск : Минская высш. шк., 1980. – С. 17.
3. William G. Doerner. Victimology / William G. Doerner, Steven P. Lab. – 2014. – 518 p.
4. Starzi J. Victimology: a study of victims and their roles / J. Starzi, J. Devitt. – New jersey, 2003. – P. 371–381.
5. Navies P. Victimizations: Theory Research and Policy / P. Navies, P. Francis, V. Jupp. – N. Y., 2003. – 97 p.
6. Туляков В. А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы) : монография / В. А. Туляков. – Одесса : Юрид. лит., 2000. – 336 с.
7. Джужа О. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарні аспекти) : монографія / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – Київ : Правник, 1998. – 84 с.
8. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – Київ : Атіка, 2006. – 352 с.
9. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття : монографія / О. Г. Кулик. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 272 с.
10. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.) : монографія / О. Г. Кулик, І. В. Наумова, А. А. Бова. – Київ : ДНДІ МВС України, 2015. – 364 с.

11. Victims / The United States Department of Justice [Electronic resource]. – Access mode: <https://search.justice.gov/search?utf8=%E2%9C%93&affiliate=justice&query=victim>. – Title from the screen
12. Демографический профиль жертв преступлений // Борьба с преступностью за рубежом. – 2014. – № 4. – С. 3–7.
13. Скільки злочинів вчиняють у Німеччині за один рік [Електронний ресурс] // Світua : [сайт]. – Режим доступу: <http://svitua.com.ua/news/201704/3276-skilky-zlochyniv-vchynuyut-nimechchyni-odyn-rik>. – Назва з екрана.
14. Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика : монографія / А. О. Джужа. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 416 с.
15. Репецкая А. Л. Виновное поведение потерпевшего и проблемы реализации принципа справедливости в уголовной политике : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. Л. Репецкая. – М.: Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, 1992. – 26 с.
16. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. Ю. Юрченко. – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. – 188 с.
17. Барановский Н. А. Введение в виктимологию / Н. А. Барановский. – Минск, 2002. – С. 24.
18. Wallace H. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. – Boston, 1998. – 208 p.

REFERENCES

1. Office for Victim of Crime-Research and statistics. (n.d.). *ojp.gov*. Retrieved from https://ojp.gov/programs/research_stats.htm.
2. Romanov, V.V. (1980). *Osnovy kriminalnoi viktimologii [Basics of Criminal Victimology]*. Minsk: Minsk. vyssh. shk. [in Russian].
3. William G. Doerner, & Steven P. Lab. (2014). *Victimology*.
4. Starzi J, & Devitt J. (2003). *Victimology: a study of victims and their roles*. New jersey.
5. Navies, P., Francis, P., & Jupp, V. (2003). *Victimizations: Theory Research and Policy*. N. Y.
6. Tuliakov, V.A. (2000). *Viktimologiya (socialnye i kriminologicheskie problemy) [Victimology (social and criminological problems)]*. Odessa: Yurid. lit. [in Russian].
7. Dzhuzha, O.M., & Moiseiev, Ye.M. (1998). *Problemy kryminalnoi viktymolohii (kryminolohichniy, psykholohichniy ta penitentsiarni aspekty) [Problems of criminal victimology (criminological, psychological and penitentiary aspects)]*. Kyiv: Pravnyk [in Ukrainian].
8. Moiseiev, Ye.M., Dzhuzha, O.M., & Basylevych, V.V. (et al.). (2006). *Kryminolohichna viktymolohiia [Criminological Victimology]*. O.M. Dzhuzha (Eds.). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
9. Kulyk, O.H. (2013). *Zlochynnist v Ukraini na pochatku XXI stolittia [Crime in Ukraine at the beginning of the XXI century]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
10. Kulyk, O.H., Naumova, I.V., & Bova, A.A. (2015). *Zlochynnist v Ukraini: faktory, tendentsii, protydiia (2002-2014 rr.) [Crime in Ukraine: Factors, Trends, Counteraction (2002-2014)]*. Kyiv: DNDI MVS Ukrainy [in Ukrainian].
11. Victims. *The United States Department of Justice*. Retrieved from <https://search.justice.gov/search?utf8=%E2%9C%93&affiliate=justice&query=victim>.
12. Демографический профиль жертв преступлений [The demographic profile of victims of crime]. *Borba s prestupnostiu za rubejom, Fighting crime abroad*, 4, 3-7 [in Russian].

13. Skilky zlochyniv vchyniaut u Nimechchyni za odyn rik [How many crimes are committed in Germany in one year]. (n.d.). *svitua.com.ua*. Retrieved from <http://svitua.com.ua/news/201704/3276-skilky-zlochyniv-vchynayut-nimechchyni-odyn-rik> [in Ukrainian].

14. Dzhuzha, A.O. (2017). *Viktymolohichni zasady zapobihannia zlochynam v Ukraini: teoriia ta praktyka* [Victimological Principles for the Prevention of Crime in Ukraine: Theory and Practice]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

15. Repeckaia, A.L. (1992). Vinovnoe povedenie poterpevshego i problemy realizacii principa spravedlivosti v ugovnoyi politike [Guilty behavior of the victim and problems of the implementation of the principle of justice in criminal policy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: Mosk. gos. un-t im. M.V. Lomonosova [in Russian].

16. Yurchenko, O.Yu. (2004). Rol viktymnoi povedinky poterpykh pry vchynenni tiazhykhyh nasylnytskykh zlochyniv proty zhyttia ta zdorovia osoby v Ukraini [Role of Victimic Behavior of Victims in Serious Violent Crimes Against Life and Health in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].

17. Baranovskii, N.A. (2002). *Vvedenie v viktymologiiu* [Introduction to victimology]. Minsk [in Russian].

18. Wallace, H. (1998). *Victimology: legal, psychological, and social perspectives*. Boston.

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2018

Dzhuzha A. – Doctor of Law, Professor of the Department of Criminology and Penal Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0842-7415>

Stratification Victimization and the Role of the Police in Preventing it

*The purpose of the article is a comparative analysis of the patterns of the relationship between the processes of social stratification and the processes of victimization of the population, as well as the application of the victimological crime prevention system, taking into account social stratification, which requires continuous study of the indicators of the individual lifestyle and the main activities of the individual and underlies the victimization of various social groups, as well as the relevance of the use of universal techniques that allow to provide a collection of suitable for comparison of CR immunogenic victimization of social groups in Ukraine and foreign countries. **Conclusions.** Thus, the effectiveness of the use of victimological laws in the practice of the police depends, first of all, on the completeness and timeliness of the identification of the most victim categories of citizens, taking into account the motives, goals and direction of their behavior, personal characteristics, as well as victimological factors and situations that shape their victim behavior and stipulate the commission of crimes against them. Studies on the dependence of victimization on stratification of the population are of great importance for the development of the victimological theory of criminological science and the improvement of the corresponding victimological practice in crime prevention prevention.*

Keywords: social stratification; death penalty; stratification of society; execution of victimization; victimization of the population; social groups.